

Länsman Sivi

Suvun merkitys saamelaisessa varhaiskasvatuksessa

Kandidaatin tutkielma

KASVATUSTIETEIDEN TIEDEKUNTA

Saamelainen lastentarhaopettajakoulutus

2020

Oulun yliopisto

Kasvatustieteiden tiedekunta

Suvun merkitys saamelaisessa varhaiskasvatuksessa (Sivi Länsman)

Kandidaatin tutkielma, 27 sivua

Tammikuu 2020

Tässä kandidaatin tutkielmassa tutkin suvun merkitystä saamelaisessa varhaiskasvatuksessa. Tutkimukseni tarkoitus on selvittää miten varhaiskasvattaja voi työssään tukea lapsen yhteyttä sukuunsa. Tutkimuskysymykseni on “Millainen on suvun merkitys saamelaisessa varhaiskasvatuksessa”. Tutkimuskysymykseni lisäksi pohdin sitä, mikä merkitys suvulla ja sen alueella on lapselle. Saamelaisille suku ja suvun perinteinen alue ovat erittäin tärkeitä ja liittyvät vahvasti identiteettiin.

Tämä tutkimus on laadullinen tutkimus ja tutkimusmenetelmänä on kirjallisuuskatsaus. Tutkimukseni kirjallisuutta ovat varhaiskasvatusta ja saamelaista varhaiskasvatusta ohjaavat asiakirjat, saamelaisuutta ja sukua käsittelevät aiemmat tutkimukset sekä muu kirjallisuus. Ensin avaan kirjallisuuden pohjalta mitä suku merkitsee saamelaisille, ja sen jälkeen tutkin mitä varhaiskasvatusta ohjaavat asiakirjat sanovat suvun merkityksestä lapselle.

Tutkimukseni mukaan suvulla on tärkeä rooli lapsen saamenkielen ja kulttuurin välittäjänä, identiteetin luoja ja sekä varhaiskasvatuksen resurssihenkilöinä. Varhaiskasvattaja voi tukea sukuyhteyttä työssään toimintatuokioissa ja arjen toiminnoissa. Toimintatuokioissa varhaiskasvattaja ottaa tietoisesti huomioon lasten suvun jäsenet sukupuiden ja kuvien avulla. Arjen toiminnoissa varhaiskasvattaja luonnollisesti juttelee suvuista ja sukujen alueista lapsille ja vahvistaa lasten identiteettiä kertomalla positiivisia tarinoita suvusta. Varhaiskasvattaja voi rohkaista vanhempia ja lapsia kyläilemään sukulaisten luona ja käyttämään saamenkielisiä sukusanoja. Lisäksi tutkimukseni osoitti, että paikkaperustaista kasvatusta voidaan hyödyntää saamelaislasten identiteetin tukemisessa.

Avainsanat: suku, saamelainen varhaiskasvatus, saamelainen kasvatus, laajennettu perhekäsitys

Oulu universitehta

Bajásgeassindiehtagiid dieđagoddi

Soga mearkašupmi sápmelaš árrabajásgeassimis (Sivi Länsman)

Kandidáhta dutkamuš, 27 siiddu

Ođđajagimánnu 2020

Dán kandidáhta dutkamušas dutkkan soga mearkašumi sápmelaš árrabajásgeassimis. Dutkamuša dárkkuhussan lea čielggadit mo árrabajásgeassi sáhtta barggustis doarjut máná oktavuoda iežas sohki. Mu dutkamušgažaldat lea “Makkár lea soga mearkašupmi sápmelaš árrabajásgeassimis”. Dutkamušgažaldaga lassin guorahalan dan, makkár mearkašupmi sogas ja soga ássanguovllus lea mánnái. Sápmelaččaide sohka ja soga árbevirolaš guovlu leat hui dehálaččat ja laktásit nannosit identitehtii.

Dát dutkamuš lea kvalitehtalaš dutkamuš ja dutkamušmetodan lea girjjálašvuodageahčastat. Dutkamuša girjjálašvuotthan leat áššegirjjit, mat stivrejit árrabajásgeassima ja sápmelaš árrabajásgeassima, árat dutkamušat, mat gieđahallet sápmelašvuoda ja soga sihke eará girjjálašvuota. Vuosttamuzžan raban girjjálašvuoda vuodul dan, maid sohka mearkaša sápmelaččaide. Dan maŋŋá dutkkan, maid árrabajásgeassima stivrejeaddji áššegirjjit gávnnaht soga mearkašumis mánnái.

Dutkamuššan mielde sogas lea dehálaš rolla máná sámegiela ja kultuvra gaskkusteadjin, identitehta hábmejeaddjin sihke árrabajásgeassima resursaolmmožin. Árrabajásgeassi sáhtta doarjut sohkaoktavuoda barggustis doaibmabottuid ja árgga doaimmaid bokte. Doaibmabottuin árrabajásgeassi sáhtta didolaččat váldit vuhtii máná soga lahtuid sohka muoraid ja govaid vehkiin. Árgga doaimmain árrabajásgeassi lunddolaččat ságastallá sogaid ja sogaid guovlluid birra mánáide ja nanosmahtta mánáid identitehta muitalemiin posiitiiva muitalusaid soga birra. Árrabajásgeassi sáhtta movttiidahttit vánhemiid ja mánáid galledit fulkkiid luhtte ja geavahit sámegielat fuolkenamahusaid. Dan lassin dutkamuššan čajehii, ahte sámemánáid identitehta sáhtta nannet guvlui vuodđuduvvi bajásgeassima bokte.

Čoavddasánit: sohka, sápmelaš árrabajásgeassin, sápmelaš bajásgeassin, viiddiduvvon bearašoidnu

Sisältö

1	Johdanto.....	5
	1.1 Tutkijan positio alkuperäiskansatutkimuksessa.....	6
2	Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset.....	8
3	Suvun merkitys saamelaisessa yhteisössä.....	10
	3.1 Saamelaisen kasvatuksen filosofia.....	12
	3.2 Paikkaperustainen kasvatust.....	13
4	Suvun merkitys varhaiskasvatuksessa.....	16
5	Suvun merkitys saamelaisen varhaiskasvatuksen arjessa.....	20
6	Tutkimuksen tulokset.....	22
	6.1 Tutkimuksen luotettavuus.....	23
7	Yhteenveto ja pohdinta.....	25
	Lähteet.....	26

1 Johdanto

Päädyin tutkimaan aihetta, koska erääseen koulutyöhön tekemässäni haastattelussa ilmeni kasvattajan näkemys siitä, että kun lapsilla on vankat juuret omaan sukuunsa ja suvun alueeseen, antaa se hyvän pohjan elämälle ja estää myöhemmin elämässä vaikeuksia, esimerkiksi syrjäytymistä ja identiteettiongelmia. Pitäessämme parini kanssa esitystä aiheesta, opettaja liikuttui ja sanoi tämän näkemyksen puuttuvan kokonaan suomalaisesta kasvatuksesta. Kirsti Ijäs (2003) toteaa, että ajallemme on ominaista juurettomuuden kokemus. Marita Mäkisen (2012, 95) mukaan lapsuuden vahvat siteet ovat nykyään vähentyneet, sukulaissuhteiden moninaistuessa ja hoitavien aikuisten vaihtuessa lapsen elämässä. Saamelaisille suku ja suvun perinteinen alue ovat erittäin tärkeitä ja liittyvät vahvasti identiteettiin. Saamelaisen varhaiskasvatussuunnitelman (Saamelaiskäräjät 2009, 12) mukaan identiteetti muotoutuu vuorovaikutuksessa läheisten ja tärkeiden ihmisten kanssa. Selkeä minäkuva muodostaa perustan identiteetille, silloin lapsi tietää mihin hän kuuluu ja sitoutuu. Vahvat sukulaisuus- ja perhesuhteet vahvistavat yhteisöllisyyttä ja yhteisöön sitoutumista. Kielen ja lähipiirin lisäksi identiteetin muodostumiseen vaikuttavat myös muut ympärillä olevat kulttuurit. (Saamelaiskäräjät 2009, 12.)

Alle 10-vuotiaista saamelaislapsista yli 70 % asuu saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella ja näin ollen kaukana suvun perinteisistä alueista (Saamelaiskäräjät 2009, 13). Aimo Aikion mukaan (2000, 39) sukulaisuudella on suuri merkitys saamelaiselle perheelle. Aikion mukaan saamelaisten perhekäsitys on laajempi, kun verrataan länsimaalaisiin perheisiin. Saamelaiseen perheeseen kuuluvat myös lähisukulaiset kuten enot, tädit ja sedät, koska heillä on myös lasten kasvatukseen liittyvät tietyt roolit ja velvollisuudet. Lapsen lähiyhteisöön lasketaan myös kyläyhteisö, kummit ja luokkakaverit. Luokkakavereiden läheisyyttä kuvaa se, että heitä kutsutaan saameksi kouluveljiksi ja -siskoiksi (pohjoiss. *skuvlaviellja ja -oabbá*). Laajassa perheyhteisössä lapsi saa paljon erilaisia ihmiskontakteja, jotka ovat hyväksi lapsen kehitykselle (Aikio 2000, 39–40). Asta Balton (1997, 45) mukaan lapset ja nuoret saavat laajasta sukulaisverkostosta huolenpitoa, turvallisuutta, yhteisöllisyyttä sekä apua tarvittaessa.

Varhaiskasvatuksella on tärkeä rooli saamelaislasten kielen opettamisessa ja tukemisessa, sekä identiteetin luomisessa ja vahvistamisessa yhdessä vanhempien kanssa (Saamelaiskäräjät 2009, 7). Saamelaista varhaiskasvatusta järjestetään Suomessa kielipesä-, päiväkot- ja perhepäivähoitoyksiköissä. Saamelaisten kotiseutualueella varhaiskasvatusta järjestetään pohjois-, inarin-, ja koltansaamen kielillä ja kotiseutualueen ulkopuolella tällä hetkellä vain pohjoissaameksi (Peltola, Keskitalo & Äärelä-Vihriälä (toim.) 2019). Kiinnostuin aiheesta ja halusin perehtyä aiheeseen tarkemmin. Mitä suku ja sen alue

merkitsevät saamelaisille? Miten ne näkyvät saamelaisessa kasvatuksessa? Entä miten ne näkyvät saamelaisessa varhaiskasvatuksessa?

Tutkimukseni tavoitteena on selvittää, millainen on suvun merkitys saamelaisessa varhaiskasvatuksessa. Olen kiinnostunut tutkielmassani siitä, miten varhaiskasvattaja voi työssään tukea lapsen yhteyttä omaan sukuunsa ja kotipaikkaansa. Toivon tutkimuksestani olevan hyötyä kasvatuksesta ja varhaiskasvatuksesta kiinnostuneille. Suvun merkityksen tutkiminen auttaa varhaiskasvattajia huomioimaan lasten suvut paremmin varhaiskasvatuksen arjessa, ja näin varhaiskasvattajat voivat paremmin tukea lasten juurtumista, huolimatta siitä asuuko lapsi saamelaisten kotiseutualueella vai sen ulkopuolella. Sukuyhteyden tukeminen tukee myös lapsen identiteetin kehitystä. Tutkimukseni antaa työkaluja varhaiskasvattajien työhön saamelaisessa varhaiskasvatuksessa.

1.1 Tutkijan positio alkuperäiskansatutkimuksessa

Saamelaista varhaiskasvatusta koskeva tutkimukseni kuuluu alkuperäiskansatutkimuksen kentälle, jolloin saamentutkimus on osa maailmanlaajuisia alkuperäiskansaperspektiiviä (Porsanger 2006, 10). Linda Tuhiwai Smithin (1999, 173) mukaan alkuperäiskansatutkimuksessa pitää ottaa huomioon tutkijan positio ja tausta, kuka määrittelee tutkimuskysymyksen ja kenelle tutkimus on arvokas ja relevantti, sekä miten tutkimus hyödyttää tutkittavaa yhteisöä. Tutkimusta tehdessä pitää pohtia kuka omistaa tiedon ja miten tieto palautetaan yhteisöön. Alkuperäiskansatutkijan etiikkaan kuuluu palauttaa tutkimuksensa tulokset yhteisölle. Koska työskentelen itse varhaiskasvatusalalla, tämän tutkimuksen tulokset voisin jakaa saamelaisen varhaiskasvatuksen parissa työskenteleville vuosittaisten seminaarien ja koulutusten yhteydessä.

Linda Tuhiwai Smithin (1999, 137) mukaan monet tutkimusmenetelmät olettavat, että tutkija on yhteisön ulkopuolinen, joka voi havainnoida ja tutkia ilman sotkeentumatta itse tutkittavaan asiaan. Tämä liitetään optimistisuuteen sekä käsitykseen objektiivisuudesta ja neutraaliudesta. Smithin (1999) mukaan alkuperäiskansatutkimus kritisoi sisäisen tutkijan ongelmallisuutta sen takia, koska on useita tapoja olla kulttuurinen ulkopuolinen tai sisäinen tutkija alkuperäiskansa kontekstissa. Kritiikki kohdistuu siihen, että sisäisellä tutkijalla on jatkuva tarve refleksiivisyyteen. Kulttuurin sisältä tulevan tutkijan pitää ajatella kriittisesti prosessejaan, suhteitaan tutkittavaan asiaan ja ihmisiin sekä tietojen ja analyysien laatua ja rikkautta. Tarve on myös kulttuurin ulkopuolelta tulevalla tutkijalla. (Smith 1999, 137.)

Tässä tutkimuksessa olen kulttuurin sisältä tuleva tutkija. Olen saamelainen varhaiskasvattaja, sekä vanhempi, jonka lapsi osallistuu saamelaiseen ja saamenkieliseen varhaiskasvatukseen. Olen työskennellyt eri pohjoissaamenkielisissä kielipesissä usean vuoden sekä viimeisen vuoden seurannut kielipesän toimintaa vanhemman silmin. Kulttuurilla ja kulttuuritaidolla on myös merkitystä tutkimusta tehdessä. Sirkka Hirsjärven, Pirkko Remeksen ja Paula Sajavaaran (2007, 202) mukaan on ratkaisevaa, miten haastattelija osaa tulkita haastateltavan vastauksia kulttuuristen merkitysten ja merkitysmaailmojen valossa. Alkuperäiskansatutkimuksen sisältä tulevana tukijana minun pitää tarkastella kriittisesti analyysiani. Smithin (1999, 139) mukaan kulttuurin sisältä tulevan tutkijan tulee olla yhtä eettinen ja kunnioittava, sekä yhtä refleksiivinen ja kriittinen kuin ulkopuolisen tutkijan. Hänen tulee olla nöyrä. Tutkijan tulee olla nöyrä, koska hän kuuluu jäsenenä yhteisöön, joka pitää sisällään erilaisia rooleja, suhteita, statuksia ja positioita.

Alkuperäiskansatutkimuksessa pitää avata myös kielivalintaa. Koulutuksemme ja materiaalimme oli pääosin suomenkielistä, joten tässä vaiheessa tuntui luonnollisemmalta kirjoittaa kandidaatin tutkielma suomen kielellä. Valitsin kirjoittaa tutkimukseni suomeksi, jotta se on luettavissa kaikille Suomen saamelaisille, myös saamen kieltä osaamattomille. Tutkimuksestani on hyötyä myös suomenkielisille varhaiskasvattajille ja kaikille kasvatuksesta kiinnostuneille. Tutkimus olisi hyvä kääntää ainakin pohjoissaameksi, jotta tutkimukseni saavuttaisi laajemman lukijakunnan ja hyödyttäisi myös Ruotsin, Norjan ja Venäjän saamelaisia.

2 Tutkimuksen tarkoitus ja tutkimuskysymykset

Tutkimus on laadullinen tutkimus ja tutkimusmenetelmänä on kirjallisuuskatsaus. Laadullisessa tutkimuksessa aineistoa tarkastellaan teoreettisen viitekehyksen ja kysymyksenasettelun rajaamasta näkökulmasta (Alasuutari 2011, 40). Aineiston analysoin sisällönanalyysiä apuna käyttäen. Sisällönanalyysi on apukeino tarkastella tiivistetysti tutkimuksissa olevaa tietoa sekä luoda selkeyttä aineistoon, jotta voidaan tehdä luotettavia johtopäätöksiä (Tuomi&Sarajärvi 2002, 121). Jari Metsämuurosen (2006, 255) mukaan tutkimusaineiston analyysi on tiivistämistä koko tutkimusprosessin ajan. Valitsin tutkimusmenetelmäksi kirjallisuuskatsauksen, koska halusin kirjoittaa aiheestani tiivistetyn katsauksen suomeksi, koska pääteokset ovat pohjoissaameksi, ja näin tuoda tiedon helpoimmin erityisesti kaikille saamelaisille saataville. Uskon, että tieto lisää myös kulttuurien välistä ymmärrystä.

Tutkimuksen kirjallisuutta ovat varhaiskasvatusta ja saamelaista varhaiskasvatusta ohjaavat asiakirjat, saamelaisuutta ja sukua käsittelevät aiemmat tutkimukset sekä muu kirjallisuus. Saamelaiskasvatusta ja -opetusta on tutkittu jonkin verran Pohjoismaissa, mutta hyvin vähän Suomessa. Tuoreessa Saamelainen varhaiskasvatus nyt - arvot, käytänteet ja osallisuus arjessa -kirjassa Maria Peltola, Pigga Keskitalo ja Rauni Äärelä-Vihriälä (2019) tiivistävät saamelaisen kasvatuksen ja opetuksen tutkimusten keskittyneen kuvaamaan saamelaiskasvatuksen ja saamenkielisen opetuksen toteutusta käytännössä ja suunnitelmien tasolla. Aineistoni analyysissä kiinnitän huomioni suvun merkitykseen saamelaisessa varhaiskasvatuksessa sekä kasvatuksessa sekä siihen, miten varhaiskasvattaja voi työssään tukea lapsen yhteyttä sukuunsa ja kotipaikkaansa. Teoreettiselta viitekehyseltään tutkimukseni kuuluu varhaiskasvatuksen kentälle, saamelaisen varhaiskasvatuksen sekä suvun merkitys lapselle -piiriin. Keskeisiä käsitteitä ovat suku, suvun alue taikka kotiseutu, saamelainen kasvatus, saamelainen varhaiskasvatus sekä laajennettu perhekäsitys. Tutkimukseni kuuluu myös alkuperäiskansatutkimuksen kentälle, jolloin on tärkeää avata tutkijan positio.

Avaan suvun merkitystä saamelaisessa arvomaailmassa sekä laajennetun perhekäsityksen termiä Asta Balton Diehtu ja gelbbolašvuohta Sámis (1997) ja Sámi oahpaheaddjit sirdet árbevirolaš kultuvrra boahttevaš buolvvaide (2008) sekä Aimo Aikion Olbmoo ovdáneapmi (2000) ja Olmmošhan gal birge (2010) teosten pohjalta. Sen jälkeen tutkin mitä varhaiskasvatusta ohjaavat asiakirjat Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet (Opetushallitus 2018), Saamelainen varhaiskasvatussuunnitelma (Saamelaiskäräjät 2009) sekä Saamelaisen varhaiskasvatuksen arjen käytäntöjen opas (Saamelaiskäräjät 2013) sanovat suvun merkityksestä. Kunnilla on velvollisuus laatia oma varhaiskasvatussuunnitelma saamenkielistä varhaiskasvatusta varten (Opetushallitus 2018, 9) ja esimerkkeinä tutkin mitä Utsjoen varhaiskasvatussuunnitelma (2018) ja Sodankylän varhaiskasvatussuunnitelma (2017) linjaavat suvun

merkityksestä varhaiskasvatuksessa. Lopuksi poimin Marikaisa Laitin (2018) tuoreesta väitöstutkimuksesta sekä Rauni Äärelä-Vihriälän (Äärelä 2016) väitöstutkimuksesta mitä he linjaavat suvun merkityksestä saamelaisen varhaiskasvatuksen arjessa. Lopuksi koostan tutkimukseni tulokset. Aihetta on tärkeä tutkia, jotta saamme varhaiskasvattajille sukuyhteyden tukemiseen tarvittavia työkaluja sekä tuomme esille saamelaisen sukuyhteyden erityisyyden.

Tutkimuskysymykseni on:

“Millainen on suvun merkitys saamelaisessa varhaiskasvatuksessa?”

Tutkimuskysymykseni lisäksi pohdin sitä, mikä merkitys suvulla ja sen alueella on lapselle sekä sitä miten varhaiskasvattaja voi tukea työssään lapsen yhteyttä sukuunsa ja alueeseensa.

3 Suvun merkitys saamelaisessa yhteisössä

Veli-Pekka Lehtolan mukaan (1997, 87) tietoon yhteisestä alkuperästä, sukulaisuudesta, historiasta ja perinteestä, liittyy voimakas tunnelataus. Hän tiivistää näkemyksen saamelaisuudesta seuraavasti:

Saamelaisuudessa ei ole kysymys vain kielestä, vain elinkeinoista, vain asumisesta saamelaisalueella tai vain elämänmuodosta. Kyse on paljon syvemmästä kulttuuriyhteydestä, kuulumisesta tiettyyn perinteeseen, sukuun, kieleen, kokonaiseen kulttuurikompleksiin, joka levittäytyy pitkin pohjoiskalottia ja pitkin menneitä vuosisatoja.

Aikion mukaan (2000, 39) suvulla on tärkeä merkitys saamelaiselle perheelle ja suvun jäsenillä nähdään olevan lasten kasvatukseen liittyviä rooleja ja velvollisuuksia. Aikio mainitsee esimerkiksi äidin nuorimman siskon tehtäväksi olla tyttölapsen tukena murrosiässä. Saamelaisessa perheessä vanhempien sisarukset ovat lapsille lähisukulaisia, ja lapset tuntevat heidät hyvin vaikka asuisivatkin kauempana. Aikion mukaan vanhemmat kertovat tapahtumia ja tarinoita sukulaisista ja siten lisäävät lastensa tietämystä sukulaisistaan. Saamelaislapsilla onkin hyvä ja laaja sukulaistuntemus ja läheiset suhteet sukulaisiinsa. Esimerkiksi koulussa lapset tietävät ketkä ovat sukulaisia keskenään ja ketkä eivät. Aikio (2000, 41) tähdentääkin sukulaistuntemuksen vahvistavan lapsen ja nuoren itseluottamusta ja omakuvaa, sekä olevan avuksi identiteetin hahmottamisessa.

Sekä Balto että Aikio tähdentävät kummien merkitystä lasten elämässä. Aikion (2000, 41) mukaan kummeilla on tärkeä tehtävä lasten kasvattamisessa, ja jos kävisi niin, että heidän tulisi ottaa vanhempien paikka, eivät he ole aivan vieraita ihmisiä lapselle. Kummien läheisyydestä kertoo myös, se että kummien lapsia kutsutaan kummissariksi ja -veljiksi. Balton (1997, 47) mukaan kummeja annetaan lapsille paljon, jopa 10-15. Balton mukaan usealla kummilla varmistetaan se, että lapsella on kasvaessaan mahdollisuus löytää häntä ympäröivistä aikuisista, se jonka kanssa tulee parhaiten juttuun ja johon voi turvautua aina tarvittaessa elämässä. Nimikaimat ja kummit vahvistavat ja täydentävät lapsen sosiaalista verkostoa. Kaimoilla on erityinen merkitys lapsen elämässä. Nimikaimuuden mukana toivotaan lapsen perivän kaiman vahvuudet sekä lapselle toivotaan erityisen läheistä suhdetta kaimaan. Lapsen saamelainen nimi, joka voidaan tuntea suvussa taaksepäin, todistaa lapsen kuuluvan isompaan kokonaisuuteen. Saamelainen nimi herättää kysymyksiä ulkopuolisissa ja herättää lapsen huomaamaan oman ja muiden etnisen taustan. (Balto 1997, 47.)

Balton mukaan suvun jäsenillä on tärkeä ja aktiivinen rooli lapsen kasvatuksessa neuvojina, ohjeistajina ja huolenpitäjinä. Elämän haastavissa tilanteissa suku toimii tukijana ja avustajana, ja suvulla on myös sosiaalisen kontrollin rooli. (Balto 2008 ja luento 2018.) Nykyään on sosiaalitoimisto tullut suvun tilalle

ja vanhemmat ovat yhä enemmän yksin kasvattamassa lapsia. Lapset, joilla on vähän sukulaisia saattavat tuntea itsensä vaille sosiaalista turvaverkkoa. Balton mukaan vanhemmat naiset hallitsevat sukutietämyksen. Sukutietämys oli ja on edelleen tärkeää, koska sen kautta lapsi saa paikkansa sosiaalisessa ympäristössä ja se vaikuttaa hänen tulevaisuuteensa. (Balto 1997, 45.)

Balton (2018) mukaan suku-kylänen (pohjoiss. *fuolkastallan gilaš*) tarkoittaa kaikkia ihmisiä, jotka ympäröivät ihmistä; sukulaiset, naapurit, kummit, kaimat, tehdyt-sukulaiset kuten avioliiton kautta tulleet. Balton mukaan saamelaiselle suku on rikkaus ja mitä laajempi suku, sen rikkaampi ihminen. Saamelaiset laajentavatkin sukuaan avioliiton, naapurien sekä kaimojen kautta. Saamelaiset sijoittavat itsensä ja toisensa saamelaisessa ympäristössä suvun mukaan. Sen takia Balton mukaan tapaamisrituaali, jossa kysellään ”No kenenkäs lapsi olet?” on saamelaisille tärkeää. Balto puhuu sukuloimisen perinteestä. Termi on suomeksi hieman kankea, mutta pohjoissaameksi yleisesti käytössä (pohjois. *fuolkastallan árbevierru*). Sillä hän tarkoittaa, että koko kylä huolehtii ja välittää lapsista. Esimerkiksi, jos naapuri kysyy lapselta mitä teet näin myöhään ulkona, hän ei kysy sitä ilkeyttään, vaan huolehtiakseen. Suku ja sukuloiminen (pohjoiss. *fuolkastallan*), kummien ja kaimojen luona kyläily on Balton mukaan lapselle tärkeää. Hyvät kokemukset sukuloimisesta antavan Balton mukaan lapselle hyvän tunteen sekä yhteenkuuluvuuden tunteen. Balton mukaan lapsi haluaa uudelleen hyvän kokemuksen ja hyvän tunteen aiheuttavan tilanteen äärelle. (Balto luento 2018.)

Pidän tärkeänä tuoda esille saamelaisen lastentarhaopettajakoulutuksen yhteydessä nousseen kommentin, joka tuo esille tiiviin sukuyhteyden toisen puolen:

Varhaiskasvattajien tulisi olla tietoisia suvuista, sillä suvulla on tärkeä merkitys saamelaiskulttuurissa. Ihminen määrittää suvun kautta. Myös työntekijän suku ja sosiaaliset yhteydet eri sukuihin vaikuttavat yhteistyöhön. Eri sukuihin liitetään tiettyjä arvoja ja ominaisuuksia, jotka siirtyvät sukupolvesta toiseen ja näitä ketjuja on vaikea katkaista. Vaarana on leimautuminen sukunsa edustajaksi.

Varhaiskasvattajien tulee olla tietoisia omasta toiminnastaan ja mahdollisista ennakko-odotuksistaan, etteivät huomaamattaan leimaa lasta negatiivisesti sukunsa mukaan. Varhaiskasvattajat voivat tuoda esiin suvun hyviä puolia ja näin vahvistaa lapsen sukuyhteyttä. Balton (1997, 46) mukaan heidän, jotka työskentelevät lasten ja nuorten kanssa sekä sosiaalityössä tulee analysoida perinteisten ja nykyaikojen mallien toimintatapoja. Heidän tulee pohtia minkälaisia hyviä ja haittapuolia löytyy molemmista, ja miten he voivat käyttää molempia toimintatapoja niin, että lopputulos on hyväksi lapsille ja nuorille.

3.1 Saamelaisen kasvatuksen filosofia

Sanonta “Kyllä se oppii, kun kasvaa” (pohjoiss. *“gal dat oahppá go stuorrula”*) tiivistää Balton (2008, 13) mukaan saamelaisen näkemyksen ihmisen oppimisesta ja kehittymisestä. Balton mukaan sanonta kuvaa lapsen ja aikuisen suhdetta, ihmisnäkemystä, oppimisnäkemyistä sekä yhteisöllistä tietoa. Sanonta sisältää vaatimuksia ja odotuksia erityisesti aikuiselle. Lapset ovat kukin erilaisia ominaisuuksineen, ja jokaisen pitäisi päästä kehittymään ja oppimaan omalla vauhdillaan ja kyvyillään. Aikuisen tulee järjestää oppimistilanteet kullekin lapselle sopivaksi, aikuisen tulee uskoa lapseen ja näyttää positiiviset odotuksensa, rohkaista ja innostaa lasta. Sanonta vaatii ennen kaikkea aikuiselta kärsivällisyyttä. Balton mukaan saamelaiseen tapaan ei kuulu moittia lasta epäonnistumisesta vaan epäonnistuminen kuuluu oppimisprosessiin. Aikuinen järjestää tilanteet niin, että lapsi pääsee itse yrittämään, oppimaan ja saamaan kokemuksia. Lapsen annetaan rauhassa kerätä kokemuksia ja varttua omatoimiseksi ihmiseksi (pohjoiss. *bállehit stuorrulit*). Ennen kaikkea lapsella on sama arvo kuin aikuisella. Lapsen arvon tunne halutaan säilyttää epäsuoralla kasvatuksella sekä pienten lasten ikävistä asioista pois harhauttamisella (pohjoiss. *sollen*) (Balto 1997, 100–106). Balto (2008, 13–14) tiivistää perinteisen oppimisfilosofian niin, että fokus on oppimisessa omakohtaisten kokemusten kautta. Myös Aikio (2019, 52) summaa kasvatustoiminnan olevan pääasiassa oppimistilanteiden rakentamista.

Balto (2008, 57–61) jaottelee saamelaisen kasvatuksen kulttuuriset arvot viiteen kokonaisuuteen, joita ovat yhteys luontoon, pärjääminen, omatoimisuus, kärsivällisyys ja vapaus. Balton (1997, 44) mukaan saamelaisen kasvatuksen perinteet pitäisivät olla kaikkien kasvattajien tiedossa. Saamelaisen kasvatuksen perinteenä hän tarkoittaa suvun merkityksen tiedostamista, nimen merkitystä identiteetin ja yhteenkuuluvuuden luojana, kiusoittelevaa (pohjoiss. *nárrideapmi*) tärkeänä seurustelutapana sekä tarinoita opetuksen välineenä.

Aikion (2010) mukaan saamelaiset ovat siirtäneet kulttuurista perintöä polvelta polvelle, kasvattaneet lapset yhteisön jäseneksi, tuottaneet työntekijöitä yhteiskuntaan ja opettaneet lapsille hyvät tavat, normit ja arvot, vaikka länsimaalaisten tutkijoiden silmin heillä ei ole ollut omaa systemaattista, instituutionallista opetus- ja kasvatusorganisaatiota. Saamelaisilla on oma sosiaalinen organisaatio. Organisaatio, johon kuuluu joustavuus, sukulaisuus, väärtyys ja saamelainen luonne. Saamelaisen luonteen Aikio kuvailee auttavaiseksi, rauhalliseksi, sovinnolliseksi, tilanteeseen tyytyväiseksi, nöyräksi sekä varovaiseksi vieraiden suhteen, mutta uteliaaksi tuttujen suhteen. (Aikio 2010, 28.)

Aikion (2010) mukaan saamelaisen kasvatuksen tavoite on elämässä ja maailmassa pärjäävä yksilö, ihmisen monipuolinen kehitys ja kasvaminen oikean luonteiseksi, kohteliaaksi ja miellyttäväksi

(pohjoiss. *smáðáhkes*) ihmiseksi. Kasvatukseen kuuluu positiivinen usko ihmisen kehitykseen ja hänen mahdollisuuksiinsa, sekä usko siihen että hyvällä kasvatuksella, ihminen saa hyvän ja laaja-alaisen elämän, ja joka pystyy käyttämään taitojaan monipuolisesti. Saamelaisen näkemyksen mukaan kapeat tiedot ja taidot omaava ihminen ei voi kasvaa harmoniseksi ihmiseksi vaan tavoite on ihmisen kokonaisvaltainen, holistinen kehittäminen. (Aikio 2010, 28–29.) Kasvatuksen tulee antaa ihmiselle mahdollisuuden kehittää omia hyviä ominaisuuksia ja lahjoja. Harjoittelemalla hyviä käytöstapoja, niistä tulee tapa ja ihmisen hyvät ominaisuudet kasvavat saamelaiseksi ihmisyydeksi. Kasvattaminen tarkoittaa sitä, että yhteisö järjestää kehittymisen mahdollisuuksia henkilölle, ja he painottavat juuri tämän ihmisen kykyjä, lahjoja ja mielenkiinnon kohteita. Saamelaisille ei ole tarpeeksi, että ihmiselle opetetaan, mikä on oikein ja mikä väärin ja mitkä ovat säännöt, vaan hänet pitää kasvattaa niin, että ihmisellä on oma halu ja tahto tehdä oikein. Keskeistä on, että yhteisö järjestää mahdollisuuksia toimia oikein ja tällainen kasvatus tapa vaatii pitkäjänteisyyttä, ja jatkuvaa ja pysyvää kokonaisvaltaista harjaannuttamista. Saamelaisten mielestä kaikilla on oikeus saada hyvä kasvatus ja kasvumahdollisuudet. (Aikio 2010, 31.) Kasvatuksessa nähdään tärkeänä luonteen kasvattaminen. Sitkeä ja vahva (*sávrrres*) luonne on välttämätön, jotta pärjää Pohjoisen ankarassa luonnossa ja hankalissa paikoissa sekä yllättävissä vastoinkäymisissä. Lasten sitkeyttä ja luonnetta kasvatetaan esimerkiksi juksaamalla (pohjoiss. *fillen*), mikä opettaa lasta arvostelemaan mikä on totta ja mikä valetta, sekä kiusoittelemalla (pohjoiss. *nárrideapmi*), mikä kehittää lasten kestävyyttä ja sensitiivisyyttä sosiaalisissa tilanteissa. (Aikio 2010, 32.) On tärkeää, että ihminen hallitsee itsensä myös vaikeissa ja yllättävissä tilanteissa sekä oppii tunteiden hallintaa.

3.2 Paikkaperustainen kasvatus

Saamelaiseen sukuun liittyy aina myös suvun perinteinen asuinalue. Suku ja sen alue ovat iso osa saamelaislapsen identiteettiä. Suku ja sen alue eivät tarkoita vain kotipihaa, vaan saamelaissukujen alueisiin kuuluvat suvun perinteiset kalastusjoet ja -järvet, hillaajänkät, marjastuspaikat ja poronhoitoon liittyvät alueet. Pohjoissaamenkielisessä vauvamuistokirjassa (Nuorgam&Alm 2016) kysytään vanhempien sydänpaikkoja (pohjoiss. *váibmobáikit*), eli erityisen tärkeitä paikkoja ja niitä voi olla useita. Eila Estola ja Raija Erkkilä (2019, 94) pohtivat paikan merkitystä:

Muuttuvassa maailmassa vain harva pystyy valitsemaan yhden paikan, jossa elää, se ei vähennä paikan ja fyysisen läheisyyden merkitystä, vaan mitä enemmän liikumme ja saamme virtuaalisia kokemuksia, sitä tärkeämmäksi tulevat ne paikat, joista meillä on tunteita ja muistoja.

Balton (2008, 59) mukaan paikat saavat nimiä ja merkityksiä niille ihmisille, jotka siellä kulkevat ja työskentelevät. Hänen mukaansa fyysinen luonto, muuttuu ihmisen toiminnan myötä 'paikaksi', johon liittyy muistoja. Muistoja värittävät tarinat siellä tehdyistä töistä, mikä lisää paikan merkitystä. Myös Aikio (2010, 27–28) linjaa paikkakuuluvuuden yhdeksi saamelaisia yhdistäväksi piirteeksi:

Vaikka saamelaiset ovatkin heterogeeninen joukko, löytyy yhteisiä erityisiä piirteitä ja tuntomerkkejä, esimerkiksi yhteenkuuluvuuden tunne saamen kansaan, paikkakuuluvuus, elannot, arvot, kieli, musiikki, pukeutuminen ja erityinen yhteys asuinpaikkaan, metsään ja luontoon. (suom.)

Eila Estolan ja Aila Tiilikan (2014) Äidit paikkatietoisina kasvattajina pohjoisessa kylässä -tutkimuksen mukaan ihminen tarvitsee paikkaa osallisuuteen, identiteettinsä rakentamiseen sekä hyvinvointinsa tukemiseen. Heidän paikkatietoista kasvatusta käsittelevässä tutkimuksessa lasten juurtuminen kotipaikkaan oli erityisesti äitien vastuulla, koska he viettivät eniten aikaa lastensa kanssa. Estolan ja Tiilikan (2014, 55–59) tutkimuksessa äidit olivat itse valinneet jäädä syrjäkylälle asumaan, koska näkivät paikan ja sen tulevaisuuden positiivisessa valossa ja halusivat juurruttaa lapsensa kotiseutuunsa. Tutkimuksen mukaan äitien paikkatietoinen kasvatus mahdollistaa lasten juurtumisen paikkaan ja näin kasvattaa lasten paikkatietoisuutta. Virikkeellinen ja lapsen aktiivisuutta salliva ympäristö tukee lapsen kiintymistä paikkaan, jossa vahvistuu lapsen oma osallisuus sekä kuuluminen yhteisöön. Pigga Keskitalon (2010, 219) saamelaiskoulun kulttuurisensitiivisyyttä koskevan tutkimuksen mukaan saamelaisilla on voimakas sidos paikkaan, ja se pitäisi huomioida paikannimistön esille ottamisena opetuksessa. Myös Marikaisa Laitin (2018) saamelaisen varhaiskasvatuksen arkea koskevassa väitöstutkimuksessa varhaiskasvattajat olivat tietoisia paikan ja siihen liittyvän erityisen kulttuurisen tiedon yhteydestä. Paikkaan liittyvä kulttuuriin tieto oli enemmän käytössä silloin, kun varhaiskasvattajat olivat fyysisesti kyseisessä paikassa lasten kanssa.

Estolan ja Erkkilän (2019, 79 ja 89) mukaan paikkaperustainen kasvatus tarkoittaa paikkaan ja luontoon sitoutuvaa kasvatusta, jossa tunnustetaan paikan merkitys ja kunnioitetaan paikkojen erityisyyttä, historiallisia ja kulttuurisia piirteitä. Estolan ja Erkkilän (2019, 79) mukaan:

Paikkaperustaisella kasvatuksella vahvistetaan lasten yhteyksiä ympärillä oleviin ihmisiin, sukuun, yhteisöön ja siihen paikkaan, jossa he elävät. Vahva paikkatunne yhdessä

yhteisöllisyyden ja kuulumisen tunteen kanssa vahvistaa osallisuuden kokemusta, mikä puolestaan voi parhaimmillaan estää yksinäisyyttä ja syrjäytymistä.

Estola ja Erkkilä (2019, 80) tähdentävät, että juuri paikan ja luonnon tiedostamisen kokemisen kaikilla aisteilla, mahdollistaa osallisuuden tunteen kehittymisen eli juurien kasvamisen. Heidän mukaansa kysymykseen kuka minä olen, voidaan vastata luomalla vankka pohja paikkasuhteelle ja identiteetin kehittymiselle. Pohja ja hyvä alku elämälle saadaan varmistamalla lapsen oppivan oman kielensä ja tuntevan oman kulttuurinsa.

4 Suvun merkitys varhaiskasvatuksessa

Viime vuonna päivitetystä varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus 2018, 34) ei mainita sukua osana varhaiskasvatusta, varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa puhutaan perheiden monimuotoisuudesta ja yhteistyöstä perheen kanssa. Suku mainitaan varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa ainoastaan, kun puhutaan kielipesätoiminnan yhteydessä suvussa puhutusta alkuperäiskansan kielestä (Opetushallitus 2018, 52). Yhteistyön merkitystä huoltajien kanssa korostetaan lapsen terveen, turvallisen kasvun, kehityksen ja oppimisen edistämiseksi. Luottamuksen rakentaminen, tasa-arvoinen vuorovaikutus, keskinäinen kunnioitus sekä arvo-, tavoite- ja vastuukeskustelut kuuluvat hyvään yhteistyöhön. Yhteistyössä huomioidaan perheiden moninaisuus, lasten yksilölliset tarpeet sekä huoltajuuteen ja vanhemmuuteen liittyvät kysymykset. Valtakunnallisen varhaiskasvatussuunnitelman perusteiden (Opetushallitus 2018, 21) mukaan perheiden monimuotoisuus tulee huomioida ja perheidentiteettiä tukea:

Ammatillinen, avoin ja kunnioittava suhtautuminen monimuotoisiin perheisiin ja perheiden erilaisiin kieliin, kulttuureihin, katsomuksiin ja uskontoihin, perinteisiin sekä kasvatuskäytäntöihin luo edellytyksiä hyvälle kasvatusyhteistyölle. Lasten perheidentiteettiä ja perhesuhteita tuetaan siten, että jokainen lapsi voi kokea oman perheensä arvokkaaksi.

Varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus 2018, 49) huomioidaan saamelaislasten varhaiskasvatuksen erityisyys:

Saamelaislasten varhaiskasvatuksen erityisenä tavoitteena on vahvistaa lasten saamelaista identiteettiä ja tietoisuutta omasta kulttuuristaan sekä antaa lapsille mahdollisuus opetella saamelaisia perinnetietoja ja -taitoja. Saamelaiset ovat alkuperäiskansa, jonka oikeuksista omaan kieleen ja kulttuuriin on säädetty perustuslaissa. Toiminnassa hyödynnetään lähiympäristöä sekä yhteistyötä huoltajien ja saamelaisyhteisön kanssa. Silloin kun varhaiskasvatus järjestetään jollakin kolmesta saamen kielestä, sen erityisenä tavoitteena on vahvistaa kielen kehittymistä, ymmärtämistä ja käyttöä. Tavoitteena on lisätä lasten valmiuksia toimia saamenkielisessä ympäristössä, oppia saamen kieltä ja saamen kielellä. Henkilöstö vahvistaa saamen kieli- ja kulttuuriperinnön säilymistä yhteistyössä huoltajien kanssa.

Saamelaisen varhaiskasvatussuunnitelman (Saamelaiskäräjät 2009, 13) mukaan saamelaisilla on vahva yhteisöllisyys, yhteenkuuluvuuden tunne, ja vahva tietoisuus omista juuristaan ja suvun jäsenistään:

Yhteenkuuluvuuden tunne perheeseen muodostuu yhteisestä toimeentulosta, yhdessä asumisesta tai perheen historiasta. Saamelaisessa kulttuurissa perhe on laaja sosiaalinen yhteisö, jossa

sukulaisuussuhteet ja yhteenkuuluvuuden tunne ovat erityisen tärkeitä. Toiminnallinen kasvatus vahvistaa sukupolvien välistä yhteisöllisyyttä. Saamelaisille tärkeä sukulaisuus-, kummi- ja kaimajärjestelmä vahvistavat lapsen yhteenkuuluvuuden tunnetta.

Sekä saamelaisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa (2009, 11) että saamelaisen varhaiskasvatuksen arjen käytäntöjen oppaassa (Saamelaiskäräjät 2013, 8) painotetaan sukupolvien välistä kanssakäymistä sekä ikäihmisten keskeistä roolia lasten kasvattamisessa, perinteisen tiedon välittäjänä sekä kielimallina. Arjen käytäntöjen oppaan (Saamelaiskäräjät 2013, 8) mukaan lasten perhe ja suku ovat olennainen osa lasten kasvua saamelaiseen kulttuuriin:

Saamelaisen suvun jäsenyys on yksi tärkeä osa lapsen identiteetistä, sillä se kiinnittää hänet perheeseen, sukuun, yhteisöön, kotipaikkaan ja -alueeseen. Lähisuku voi tarkoittaa serkkuja useaa polvea taaksepäin ja perhe tarkoittaa ydinperheen lisäksi mummoja, pappoja, setiä, enoja ja tätejä. Perinteisesti saamelaisperheissä vanhemmilla, isovanhemmilla ja lapsilla on läheinen suhde, joka muodostuu yhteisten päivittäisten askareiden lomassa.

Saamelaisessa yhteisössä perinteisesti suvulla ja yhteisöllä on lapsen kasvatusoikeus ja -vastuu (Saamelaiskäräjät 2009, 11). Suku nähdään siis tärkeänä osana lapsen elämää ja jopa varhaiskasvatuksen kasvatuskumppanina. Kasvatuskumppanuudesta sanotaan, että se on suhde, jossa henkilöstö, vanhemmat ja lapsen huolenpitoon osallistuvat henkilöt tietoisesti sitoutuvat lapsen kasvun, kehityksen ja oppimisen tukemiseen (Saamelaiskäräjät 2009, 24). Suku on listattu myös yhtenä arvona saamelaisessa varhaiskasvatuksessa. Saamelaisen varhaiskasvatussuunnitelman (Saamelaiskäräjät 2009, 7) mukaan toiminnan saamelaiset arvot ovat kieli, suku, yhteisö, vahva identiteetti, luonto, perinteiset elinkeinot, sukupuolten välinen tasa-arvo ja ihmisyyys, monikulttuurisuus, rauha ja sovinnollisuus. Sukulaiset nähdään saamelaisessa varhaiskasvatussuunnitelmassa myös resurssihenkilöinä ja lapsen saamen kielen rikastajina vuotuiskierto- ja liittyvien töiden, käsitöiden, luonnossa liikkumisen, laavustelun, retkien, vierailujen ja tapahtumien yhteydessä (Saamelaiskäräjät 2009, 9). Saamelaisuudessa suku, identiteetti ja kieli kuuluvat tiiviisti yhteen. Äidinkieli on ihmiselle silta omaan kulttuuriin, identiteettiin ja sukuun. Marita Mäkisen (2012, 107) mukaan ”kieli kiinnittää lapsen yhteisöön ja identiteettityöhön”. Lapsen kielenoppimisen kannalta onkin tärkeää, että perhe, suku ja yhteisö suhtautuvat kielen oppimiseen positiivisesti ja tukevat sitä aktiivisesti (Saamelaiskäräjät 2009, 8–9.)

Sodankylän kunnan pohjoissaamenkielisten kielipesien varhaiskasvatussuunnitelma (Sodankylän kunta 2017) pohjautuu kielipesäpedagogiikkaan. Varhaiskasvatussuunnitelman mukaan kielipesien toiminta perustuu saamelaisen varhaiskasvatuksen kulttuurin arvoihin, jotka ovat erityisesti suku, yhteisö, vahva identiteetti, luonto, perinteiset elinkeinot, sukupuolten välinen tasa-arvo ja ihmisyyys, sekä taide ja

luovuus. Sodankylän varhaiskasvatussuunnitelman (2017, 12) mukaan perheet, suvut ja yhteisö ovat vahvasti osallisia saamelaisen kasvatuksen toteuttamisessa. Varhaiskasvatussuunnitelman mukaan yhteisöllinen kasvatus on saamelaisille ominaista ja merkitsee sukupolvien välistä toimintaa ja yhdessä tekemistä. Sukupolvien välinen vuorovaikutus on olennaista perinteisen tiedon välittämisessä saamelaisessa yhteisössä (Sodankylä 2017: Saamelaiskäräjät 2013, 8.) Sodankylän varhaiskasvatussuunnitelmassa viitataan Äärelän (2016, 74–75) väitöstutkimukseen, jonka mukaan vanhempien, sukulaisten ja yhteisön vahva osallistuminen kielipesän arjen toimintoihin näkyy kielipesässä vahvana yhteisöllisenä tekemisenä.

Utsjoen varhaiskasvatussuunnitelmassa (Utsjoen kunta 2018, 19) todetaan, ettei kulttuurinen ja perinteinen tieto ja taito ole pysähtynyt tiettyyn muotoon, tiettyyn aikakauteen tai tietyiksi tunnusmerkeiksi vaan kulttuuri voidaan määritellä arvojen ja tapojen siirtymiseksi muutetussa muodossa sukupolvelta toiselle. Utsjoen varhaiskasvatussuunnitelmassa (Utsjoen kunta 2018, 17) alleviivataan suullisen perimätiedon ja tarinoiden merkitystä luonnollisena osana vuorovaikutusta arvojen, tapojen ja elämäntavan siirtämisessä sukupolvelta toiselle. Vierailujen ikäihmisten luona ja isovanhempien vierailut varhaiskasvatusyksiköissä nähdään edistävän lasten kieli- ja vuorovaikutustaitoja. Utsjoen varhaiskasvatuksessa lapsen identiteettiä ja yhteenkuuluvuutta yhteisöön vahvistetaan erityisesti lasten henkilöhistorian, lähiyhteisön jäsenten, esineistön ja ympäristön avulla.

Myös Utsjoen kunnan varhaiskasvatussuunnitelmassa (Utsjoen kunta 2018, 19) alleviivataan yhteistyön merkitystä vanhempien, isovanhempien ja saamelaiskulttuurien edustajien kanssa kielen- ja kulttuurituntemuksen edistämiseksi lasten kasvatuksessa. Utsjoen kunnan varhaiskasvatussuunnitelmassa (2018, 26–27) on erillinen kappale saamenkielisen varhaiskasvatuksen lisätavoitteista, jossa käsitellään perhe- ja sukuyhteyden arvostamista sekä kulttuuriperinnön siirtymistä sukupolvelta toiselle. Utsjoen varhaiskasvatuksen henkilöstöä kannustetaan osoittamaan kiinnostusta lapsen perhettä ja sukulaisia kohtaan sekä innostamaan vanhempia ja lapsia pitämään yhteyttä sukulaisiinsa. Sukulaiset ja muut läheiset ihmiset ovat tervetulleita Utsjoen varhaiskasvatuksen yhteiseen toimintaan.

Utsjoen varhaiskasvatussuunnitelmassa (2018, 29) todetaan, että saamelaislasten kasvatus vaatii paljon huomiota ja tukea, jotta lapset eivät jää kielellisesti ja sosiaalisesti juurettomiksi. Juurtumisesta kannetaan huolta ja sen takia lasten kuuluvuutta saamelaisyhteisöön ja kasvatusympäristöön tulee tukea positiivisesti, sillä sen myötä kehittyä heidän rakkauden ja vastuun tunteensa kotiseutualueelle ja alueen ihmisiin (Utsjoen kunta 2018, 27). Erityistä Utsjoen kunnassa on yhteistyö Norjan varhaiskasvatuksen

kanssa sekä lasten saamelaissukujen valtion rajojen ylitys, mikä huomioidaan myös varhaiskasvatussuunnitelmassa (Utsjoen kunta 2018, 36):

Varhaiskasvatus on osa yhteisöä ja yhteisö on osa varhaiskasvatusta. Työskentelemme sellaisen Pohjoismaisen yhteisön hyväksi, joka vastaa lasten ja perheiden tarpeita sekä tekee yhteistyötä helppoa ja luonnollista niin paikallisesti kuin myös yli valtionrajojen.

5 Suvun merkitys saamelaisen varhaiskasvatuksen arjessa

Laitin (2018, 204) saamelaisen varhaiskasvatuksen arkea käsittelevässä väitöstutkimuksessa arjen toiminnan toteutuksen keskeisiksi elementeiksi nousivat luonto, aitous, yhteisöllisyys ja kieli. Laitin (2018, 169) haastatteleminen varhaiskasvattajien kokemusten mukaan yhteisöllisyys ja perhekeskeisyys ovat tärkeitä arvoja. Saamelaisessa varhaiskasvatuksessa työskentelevät kuvasivat suvun merkitystä seuraavalla tavalla. Varhaiskasvattajat kannustivat vanhempia ja sukulaisia vierailemaan ja kylästelemään yksiköissä sekä kannustivat saamenkielisiä vanhempia kylästelemään myös toistensa luona. Varhaiskasvattajat järjestivät tarkoituksella erilaisia mahdollisuuksia perheille kokoontua yhteen. Varhaiskasvatusyksikkö ja sen tapahtumat, esimerkiksi perheillat, toimivatkin saamelaisten vanhempien ja sukulaisten tapaamispaikkana, mahdollisuutena tavata muita saamelaisia ja vaihtaa kuulumisia. Laitin mukaan varhaiskasvatusyksiköiden juhliin olivat tervetulleita muutkin sukulaiset kuin vain ydinperhe. (Laiti, 2018, 171–173.)

Laitin väitöskirjassa informantti toteaa suvun ja sen esille tuomisen varhaiskasvatuksen arjessa olevan niin normaalia jokapäiväistä toimintaa, ettei melkein muistanut sitä nimetä. Informantti jatkaa lastenkin olevan tietoisia siitä kuka on kenenkin sukulainen. (Laiti, 2018, 174). Laitin tutkimuksessa varhaiskasvattajat käyttivät arjessaan lasten kanssa oikeata sukulaisuuteen liittyvää termistöä. Varhaiskasvattajat tuntevat lasten sukulaiset ja kysyvät lapsilta taikka vanhemmilta, jos eivät tunne. Varhaiskasvattajien kokemusten mukaan sukulaisuus on myös lapsille helposti lähestyttävä ja konkreettinen aihe. Yksi konkreettinen tapa oli sukupuiden täyttö. Varhaiskasvattajat täyttivät lasten kanssa sukupuut, joihin pyytävät vanhemmilta kuvia. Sukupuussa merkityksellisiä ovat juuri saamelaiset sukunimitykset kuten pohjoiss. goaski (äidin vanhempi sisko) ja siessa (isän vanhempi sisko). Laitin (2018, 174–175) mukaan sukutaulu toimii arjessa myös keskustelua aktivoivana välineenä. Laitin tutkimuksessa käy myös ilmi, että sukulaiset ja suvun alueet, mistä kukin on kotoisin, kuuluvat varhaiskasvattajien arkipuheeseen. Sukulaisuutta käsiteltiin myös internetin ja laulujen avulla.

Myös Äärelä-Vihriälän (Äärelä 2016, 162) väitöstutkimuksessa kielipesätyöntekijät painottavat suvun merkitystä arjen toteutuksessa. Esimerkiksi sukusanat mainitaan kuuluvan kielipesälästen ensimmäisiksi opeteltaviksi sanoiksi: “Hyvin perussanastoahan se aluksi on. Että on ne värit ja vaatteet, siskot, veljet, äidit ja nämä lähisukulaiset”. Äärelä-Vihriälän mukaan saamelaisessa kasvatuksessa painottuu yhteisöllisyys ja se, että yhteisön aikuiset ovat tasavertaisessa asemassa kasvattaessaan lapsia yhteisön jäseniksi. Tutkimuksessa kielipesäohjaajat halusivat aktiivisesti kehittää kielipesän toimintaa esimerkiksi osallistamalla isovanhempia ja vanhempia keskusteluun kielen omaksumisesta ja kielen elvyttämisen tärkeydestä (Äärelä 2016, 189). Myös Keskitalo (2019, 118) pitää tärkeänä saamelaiskulttuurin ja saamen

kielen elvyttämisessä ja vahvistamisessa nimenomaan yhteisöjen ja varhaiskasvatuksen ja koulun yhteistyötä. Keskitalon (2011) mukaan saamelaisalueen arvoperustan mukainen varhaiskasvatus- ja opetustyössä tulisi tiedostaa sukujen ja yhteisöllisyyden merkitys. Keskitalon (2011, 60) mukaan saamelaiskulttuurin mukaisen varhaiskasvatuksen tavoite on kulttuurisensitiivinen ja perinteisen tiedon huomioiva kasvatus, joka perustuu yhteistyölle ympäröivän yhteisön kanssa.

6 Tutkimuksen tulokset

Tutkimukseni mukaan suvulla on tärkeä rooli lapsen saamen kielen ja saamelaisen kulttuurin välittäjänä, identiteetin luojana sekä saamelaisen varhaiskasvatuksen resurssihenkilöinä. Tutkimukseni mukaan varhaiskasvattajat voivat tukea sukuyhteyttä työssään tuokioissa ja arjen toiminnoissa. Varhaiskasvatuksen opetustuokioissa varhaiskasvattajat voivat ottaa suvut ja saamenkieliset sukusanat tietoiseen tarkasteluun. Apuna he voivat käyttää yhdessä vanhempien kanssa täytettyjä lasten sukupuita, joissa erityistä ovat juuri saamenkieliset sukusanat. Sukupuut on hyvä olla lasten saatavilla, jotta he voivat aina halutessaan palata niitä tarkastelemaan ja niitä voidaan käyttää keskustelun aktivointiin. Arjen toiminnoissa varhaiskasvattajat voivat arkisesti jutella suvuista, suvun jäsenistä ja sukujen perinteisistä alueista lapsille, ja näin vahvistaa lapsen yhteyttä sukuunsa sekä vahvistaa lapsen identiteetin muodostumista. Näin varhaiskasvattaja vahvistaa lapsen yhteenkuuluvuuden tunnetta, positiivista minäkuva ja sosiaalisen identiteetin kehittymistä positiiviselle tarinalla suvustaan (Gjerstad 2015, 163).

Varhaiskasvattajat voivat työssään kannustaa vanhempia ja sukulaisia kylästelemään varhaiskasvatusyksiköissä sekä kannustaa vanhempia kylästelemään sukulaisten ja toistensa luona. He voivat kannustaa vanhempia käyttämään sukutermejä. Varhaiskasvattajat voivat myös järjestää omissa yksiköissään mahdollisuuksia perheille kokoontua yhteen. Varhaiskasvatusyksikkö voi toimia muuten mahdollisesti kylällä tai kaupungissa hajallaan olevien saamelaisten ja sukulaisten tapaamispaikkana. Yhteisöllisyyden vahvistamiseksi varhaiskasvatusyksikön juhliin voisivat olla tervetulleita muutkin sukulaiset ydinperheen lisäksi.

Suku ja sen esille tuominen varhaiskasvatuksessa on parhaimmillaan helposti lähestyttävää, konkreettista, luonnollista ja normaalia saamelaisen varhaiskasvatuksen toimintaa, niin tuokioissa kuin arjen toiminnoissa. Se tulisi nähdä lapsillekin helposti lähestyttävänä ja konkreettisena aiheena. Lähisukulaisten saamenkieliset termit kuuluvat varhaiskasvatuksen ensimmäisiin opittaviin sanoihin ja niitä voi opetella internetin ja laulujen avulla. Saamelaisyhteisö on pieni ja jokainen saamen kieltä osaava ja kulttuuria tunteva on arvokas opettaja. Varhaiskasvattajat voivat rohkeasti osallistaa vanhempia ja isovanhempia varhaiskasvatusyksiköiden toimintaan resurssihenkilöinä, sillä sukulaiset nähdään saamelaisessa yhteisössä kielimalleina ja kulttuurin välittäjinä. Varhaiskasvattajien tulee olla tietoisia mahdollisista ennakkokäsityksistään saamelaissukuja kohtaan ja varoa leimaamasta lasta negatiivisesti sukunsa edustajaksi.

Saamelaisalueella on suhteellisen helppo tukea saamelaislasten yhteyttä sukuihin, koska sekä suvun jäsenet että suvun perinteinen alue ovat lähellä. Merkittävää on, että tutkimukseni mukaan saamelaislasten sukuyhteyttä voidaan tukea myös kaukana suvun perinteisistä alueista, kuten kaupungeissa. Varhaiskasvattajat voivat työssään hyödyntää yllä mainitsemiani arjen toimintoja kuten positiivisia tarinoita suvuista, sukuyhteyden tietoista tukemista arjessa sukupuiden avulla, rohkaista sukulaisia vierailemaan sekä varhaiskasvatusyksiköissä että toistensa luona sekä hyödyntää paikkaperustaista kasvatusta saamelaislasten vahvan identiteetin tukemisessa. Paikkaperustainen kasvatusta perustuu lapsen juurruttamiseen juuri häntä ympäröivään paikkaan, luontoon ja ihmisiin, mikä edesauttaa vahvan identiteetin muodostumisessa, oltiin sitten saamelaisalueella tai sen ulkopuolella. Tutkimukseni auttaa kehittämään saamelaista varhaiskasvatusta erityisesti saamelaisalueen ulkopuolella. Kun varhaiskasvatuksen arjen toiminnoissa ja tuokioissa huomioidaan lasten suvut, kannustetaan pitämään yhteyttä sukulaisiin sekä tuetaan paikkaperustaisella kasvatuksella lasten juurtumista juuri siihen omaan seutuun ja ihmisiin, tuetaan saamelaisessa varhaiskasvatuksessa lapsen sukuyhteyttä ja juurtumista, ja tuetaan sitä kautta lapsen vahvan saamelaisen identiteetin muodostumista.

6.1 Tutkimuksen luotettavuus

Laadullisessa tutkimuksessa luotettavuudessa on kyse totuudesta ja objektiivisesta tiedosta. Puolueettomuus tutkimuksessa tarkoittaa sitä pyrkiikö tutkija ymmärtämään haastateltavaa hänen näkökulmastaan vai suodattuuko tutkittava materiaali tutkijan omien kehysten läpi. (Tuomi&Sarajärvi 2002, 131–133.) Jouni Tuomen ja Anneli Sarajärven (2002, 19) mukaan tutkimustulokset eivät ole käytetystä havaintomenetelmästä tai käyttäjästä irrallisia eikä ole olemassa puhdasta objektiivista tietoa, koska tutkija päättää tutkimuksen asettelun oman käsityksensä varassa. Tuomi ja Sarajärvi (2002, 106) toteavatkin että:

Ei ole olemassa mitään sellaista pistettä tai paikkaa, josta ihminen voisi nähdä enemmän kuin hän kokemuksensa avulla ymmärtää.

Alkuperäiskansatutkimuksessa luotettavuuteen liittyy tutkijan position avaaminen. Tutkijan position avaamisella ja tutkijan harjoittamalla reflektiivisyydellä ja kriittisyydellä on siis suuri merkitys tutkimuksen luotettavuuden ja eettisyyden näkökulmasta käsin. Hirsijärven, Remeksen ja Sajavaaran (2007, 23) mukaan tutkimuksen tekoon liittyy monia eettisiä kysymyksiä, jotka tutkijan on otettava huomioon. Saamelaisia tutkittaessa pitää huomioda, että kyseessä on suhteellisen pieni kansa. Suomessa, Norjassa, Ruotsissa ja Venäjällä arvioidaan olevan yhteensä noin 70 000–82 000 saamelaista (Seurujärvi-

Kari, Halinen & Pulkkinen (2011). Saamelaisyhteisön pienestä koosta ja laajoista sukulaisuusverkostoista johtuen, yhteisössä on hankala löytää tutkimuskohteita, joihin kulttuurin sisältä tulevilla tutkijoilla ei olisi henkilökohtaisia siteitä (Äärelä 2016, 203). Äärelä-Vihriälän mukaan on kiinnitettävä huomiota tutkijan position riskeihin, joita voivat olla esimerkiksi se, että kulttuurin sisäinen tutkija voi jättää kertomatta yhteisön kannalta epäedullisia tuloksia tai tutkija pyrkii korostamaan vain positiivisia tuloksia, tai tutkija voi valita tutkimusaiheeksi vain yhteisön kannalta edullisia aiheita. (Äärelä 2016; Gaup 2008.) Olen avannut tutkimuksen alussa tutkijan positioni ja kiinnittänyt tutkimusta tehdessäni huomiota kulttuurin sisäisen tutkijan position riskeihin.

7 Yhteenveto ja pohdinta

Tutkimukseni tarkoitus oli selvittää millainen on sukuyhteys saamelaisessa varhaiskasvatuksessa, sekä miten varhaiskasvattajat voivat työssään tukea lapsen yhteyttä sukuunsa. Tutkimukseni toi esille, että suku ei näyttäyty missään roolissa valtakunnallisessa varhaiskasvatussuunnitelman perusteissa (Opetushallitus 2018), kun taas saamelaisen varhaiskasvatussuunnitelman (Saamelaiskäräjät 2009, 24) mukaan sukulaissuhteet ovat erityisen tärkeitä ja suku nähdään jopa kasvatuskumppanina. Tiiviillä sukuyhteydellä on positiivinen vaikutus identiteetin muodostumiseen. Vanhemmilla on ensisijainen vastuu tiiviin sukuyhteyden muodostumisesta, mutta varhaiskasvatuksessa voidaan myös tukea lapsen sukuyhteyttä toimintatuokioissa ja arjen toiminnoissa. Lisäksi tutkimukseni osoitti, että paikkaperustaista kasvatusta voidaan hyödyntää saamelaislasten juurtumiseen ja identiteetin tukemiseen saamelaisten kotiseutualueella sekä esimerkiksi kaupungeissa, kaukana sukujen perinteisistä alueista.

Estola ja Erkkilä (2019, 79) toteavat, että kasvamiseen tarvitaan juuret ja siivet. Valtakunnallinen varhaiskasvatussuunnitelma (2018) katsoo tulevaisuuteen, mutta miten käy jos juuret unohdetaan? Mielenkiintoinen jatkotutkimusaihe olisi saamelaisten kotiseutualueen ulkopuolella asuvien saamelaislasten juurtuminen. Miten heidän juurtuminen sukuun ja sen perinteisiin alueeseen toteutuu, kun perinteinen kotiseutu on kaukana? Vai riittääkö vahva juurtuminen omaan sen hetkiseen asuinseutuun luomaan vahvan pohjan identiteetille? Toinen mielenkiintoinen jatkotutkimuksen aihe olisi hyvän sukuyhteyden ennaltaehkäisevä vaikutus. Estääkö vahva sukuyhteys ja juurtuminen kotiseutuun myöhemmin elämässä ongelmia, esimerkiksi identiteetti- ja syrjäytymisongelmia?

Lähteet

- Aikio, A. (2010). *Olmmošhan gál birge: Áššit mat ovddidit birgema*. Kárášjohka: ČálliidLágádus.
- Aikio, A. (2000). *Olbmo ovdáneapmi*. Kárášjohka: Davvi Girji OS.
- Alasuutari, P., (2001). *Laadullinen tutkimus 2.0*. Tampere: Vastapaino.
- Balto, A. (toim.) (1997). *Diehtu ja gelbbolašvuohta Sámis "Sámi skuvla šaddamin"*. Sámi allaskuvla: Dieđut.
- Balto, A. (2008). *Sámi oahpaheaddjit sirdet árbevirolaš kultuvrra boahhtevaš buolvvaide*. Sámi allaskuvla: Dieđut.
- Balto, A. (2018) *Fuolkastala muinna! Sámi mánát odđa searvelanjain -konferenssi 22.11.2018*, Karasjok
- Gjerstad, E. (2015) *Kuka on Kukkulan kuningas?* Jyväskylä: PS-Kustannus.
- Hirsjärvi, S., Remes P., Sajavaara P. (2009). *Tutki ja kirjoita*. Helsinki: Tammi.
- Hujala, E. & Turja, L. (toim.) (2012). *Varhaiskasvatuksen käsikirja*. Jyväskylä: PS-Kustannus
- Hyry-Beihammer E., Hiltunen M., Estola E. (2014). *Paikka ja kasvatus*. Vantaa: Lapin yliopistokustannus.
- Ijäs, K. (2003) *Sukupuu*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Keskitalo, P. (2010) *Saamelaiskoulun kulttuurisensitiivisyyttä etsimässä kasvatusanthropologian keinoin*. Rovaniemi: Lapin yliopistopaino.
- Keskitalo, P. & Määttä K. (2011) *Sámi pedagogihkka iešvuodat = Saamelaispedagogiikan perusteet*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Keskitalo, P., Uusiautti, S., Sarivaara, E., Määttä, K., (toim.) (2014). *Saamelaispedagogiikan ydinkysymysten äärellä*. Rovaniemi: Lapin yliopistokustannus.
- Lehtola, V-P. (1997). *Saamelaiset – historia, yhteiskunta, taide*. Jyväskylä: Gummerus kirjapaino.
- Laiti, M. (2018). *Saamelaisen varhaiskasvatuksen toteutus Suomessa*. Lapin yliopisto, kasvatustieteiden tiedekunta. Akateeminen väitöskirja.
- Metsämuuronen, J. (2006). *Laadullisen tutkimuksen käsikirja*. Jyväskylä: Gummerus Kirjapaino Oy.
- Nuorgam, P. & Alm, E. (2016). *Mánnávuodá muittut*. Keuruu: Otavan Kirjapaino.
- Opetushallitus. (2018). *Varhaiskasvatussuunnitelman perusteet 2018*. Haettu osoitteesta https://www.oph.fi/sites/default/files/documents/varhaiskasvatussuunnitelman_perusteet.pdf
- Peltola, M., Keskitalo P., Äärelä-Vihriälä (toim.) (2019). *Saamelainen varhaiskasvatus nyt – arvot, käytänteet ja osallisuus arjessa*. Tampere: Juvenes print.

- Sámi instituhtta (2006). *Sáme- ja álgoálbmotdutkama etihkka*. Seminára raportta, Kárášjohka 23.–24.10.2006 Ethics in Sámi and Indigenous Research. Report from a seminar in Kárášjohka, Norway November 23–24, 2006
- Saamelaiskäräjät. (2009). *Saamelainen varhaiskasvatussuunnitelma*. Inari: Saamelaiskäräjät haettu osoitteesta http://www.inari.fi/media/files/sote_savasusuomenkielinen.pdf
- Saamelaiskäräjät. (2013). *Saamelaisen varhaiskasvatuksen arjen käytäntöjen opas*: Inari: Saamelaiskäräjät haettu osoitteesta https://www.samediggi.fi/wp-content/uploads/materiaalit/saampharjen_opas.pdf
- Seurujärvi-Kari I., Halinen P., Pulkkinen R. (2011). *Saamentutkimus tänään*. Helsinki: Suomen kirjallisuuden seura. Haettu osoitteesta <http://dx.doi.org/10.21435/tl.234>
- Sodankylän kunta. (2017). *Pohjoissaamenkielisten kielipesien varhaiskasvatussuunnitelma*. Haettu osoitteesta <https://peda.net/sodankyla/varhaiskasvatus/p%C3%A4iv%C3%A4hoito/saamenkielipes%C3%A4/sv>
- Utsjoen kunta. (2018). *Utsjoen kunnan varhaiskasvatussuunnitelma*. Haettu osoitteesta <http://www.utsjoki.fi/media/Sivistystoimi/Varhaiskasvatus/.8.2018.pdf>
- Äärelä, R. (2016). *"Dat ii leat dušše dat giella" – "Se ei ole vain se kieli": tapaustutkimus saamenkielisestä kielipesästä saamelaisessa varhaiskasvatuksessa*. Rovaniemi: Lapin yliopisto.